

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν

Π Α Ι Δ Α Γ Ω Γ Ι Κ Η .

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Π Ρ Ο Δ Ι Ο Ι Κ Η Σ Ι Σ .

Τί είναι Παιδαγωγική.

Α'.

Ο ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐκ γενετῆς ὅ,τι γίνεται ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν τελείαν του ἡλικίαν· γίνεται δὲ ἔχει διὰ μιᾶς, ἀλλὰ κατ' ἐλάχιστον, καὶ βαθμηδὸν μεταβαίνων ἀπὸ τὴν διάκενον ἕπαρξεν τῆς βρεφικῆς ἡλικίας διὰ πολλῶν μεταξὺ καταστάσεων εἰς τὴν πλήρη καὶ πραγματικὴν τῆς ἀνθρώπινης του ἡλικίας· καὶ αἱ καταστάσεις του χωροῦσιν ἀδιακόπως εἰς σειράν αὐξοῦσαν; καθὼς καὶ αἱ στιγμαὶ τῆς ζωῆς του.

Β'. Καθὼς γεννᾶται ἀπὸ τὴν μητέρα του ὁ ἄνθρωπος, ἔχει καὶ εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν δυνάμεις τινὰς ἢ διαθέσεις ἀρχικὰς, αἱ ὁποῖαι ἀναπτυσσόμεναι κατ' ὀλίγον γίνονται εἰς αὐτὸν ἐνεργοὶ ιδιότητες καὶ ἔξεις. Αἱ καταστάσεις λοιπὸν, τὰς ὁποίας λαμβάνει ἐκ διαδοχῆς, εἶναι μεταβολαὶ τῶν ἀρχικῶν του διαθέσεων ἀπὸ τὸ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα· καὶ ἔμποροῦν νὰ τὸν ἀποκαταστήσωσιν ἢ ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ὁποῖαι ἤθελαν εἶσθαι αἱ ἐξωτερικῶς ἐνεργοῦσαι αἰτίαι.

Γ'. Ἀγαθὸν ἢ ἐνάρκτον ὀνομάζομεν τὸν ἄνθρωπον, ὅταν αἱ ιδιότητες ἢ ἔξεις του ἐνεργοῦσι συμφέρουσ μετὰ τὸν σκοπὸν του· κακὸν δὲ, ὅταν ἀντιφέρωνται εἰς αὐτὸν· καὶ ἐπειδὴ αἱ ἐξωτερικῶς ἐνεργοῦνται εἰς τὸν ἄνθρωπον αἰτίαι εἰσὶν ἄλλοι μάλιστα ἀγωγὴ· φανερόν εἶναι, ὅτι ἔργον αὐτῆς καὶ τὸν

εἶναι ν' ἀποκαταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον χρήσιμον εἰς τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὅποιον ἐδημιουργήθη.

Δ'. Καὶ ὅτι μὲν σωματικῶς εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἀγωγή εἰς τὸν ἄνθρωπον, γίνεται φανερώτατον ἀπὸ τὴν βρεφικὴν του κατάστασιν, ἣτις ἔχει χρεῖαν ξένης βοήθειας ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα ζῶα· χωρὶς παράστασιν ἄλλων ἀνθρώπων κινδυνεύει πᾶσαν στιγμὴν ὁ ἀνήλικος ἄνθρωπος νὰ χάσῃ τὴν ζωὴν του, ἢ νὰ στρεβλώσῃ καὶ νὰ πηρώσῃ πολλαχῶς τὸ ἀσθενὲς σῶμα του· οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἄλλοι του τροφοὶ ἀναγκάίως ἀπαιτοῦνται νὰ διατρέφουν τὸ βρέφος, καὶ νὰ τοῦ ἀναπτύσσουν τὰς σωματικὰς του δυνάμεις ἱκανοὺς ἐνιαυτοὺς, ἕως οὔ νὰ γείνη ἄνθρωπος ἱκανὸς νὰ συντηρῇ τὸν ἑσῆτόν του. Πνευματικῶς δὲ, τὸ βλέπομεν μὲ τὴν καθημερινὴν πείραν, ὅτι τόσον μεγάλην ἀγωγὴν χρεῖαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος, ὥστε χωρὶς αὐτῆς χάνονται καὶ ἀφανίζονται παντελῶς αἱ ψυχικαὶ του δυνάμεις καὶ ἀντὶ τῆς μερωτάτου καὶ θειοτάτου ὄντος, ἀποκαθίσταται θηρίον ἀνήμερον ἢ πρᾶγμα εὐτελὲς καὶ οὐδαμινόν, μάταιον τῆς γῆς βᾶρος. Καὶ κατὰ τὰ δύο λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀγωγή ἐκτελουμένη συμφώνως μὲ τὸν σκοπὸν του.

Ε'. Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς ὑπέρτατος καὶ ὕστατος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ζῇ ὡς ἀρμόζει εἰς τὴν φύσιν του· ἀρμόζει δὲ εἰς αὐτὸν ἡ πράξις τοῦ ἀγαθοῦ ἡγουν ἡ ἀρετὴ (Ἠθικ. ΚΕ', Σημ.)· διὰ τοῦτο ἡ ἀγωγή του πρέπει νὰ εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον. Πρέπει δὲ νὰ ἐδηγήσῃ τὸν νέον ἄνθρωπον ἕως τὸν βαθμὸν τῆς τελείας του ἡλικίας, ὅποτεν γνωρίζῃ εὐκρινῶς τὸ ἀγαθόν, καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους σκοποὺς τῆς ὑπάρξεώς του ἀναφέρῃ εἰς τὸν τῆς πράξεως τοῦ ἀγαθοῦ σκοπὸν καὶ τοὺς ὑποτάσῃ εἰς αὐτὸν, καὶ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν δι' αὐτὸ τοῦτο διότι εἶναι ἀγαθόν. Ἀγωγή λοιπὸν τοῦ

παιδὺς εἶναι τὸ συμπλήρωμα ὄλων τῶν προπαρασκευῶν καὶ μέ-
σων, διὰ τῶν ὁποίων προδιαθέτεται, καὶ γυμνάζεται καὶ προά-
γεται ἕως εἰς τὸ νὰ γείνη ἐνεργὸς εἰς τὴν πράξιν τοῦ ἀγαθοῦ.

Σ'. Ἐὰν ἐζῶμεν ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ἡ ἀγω-
γὴ ἔπρεπε μόνον νὰ μᾶς διδάξῃ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ὁποίαν
ἔπρεπε νὰ μᾶς ἀναπτύξῃ κατ' ὅλας τὰς σωματικὰς καὶ πνευ-
ματικὰς ἡμῶν διαθέσεις καὶ δυνάμεις βαλλομένας εἰς ἀρμονι-
κὴν τινὰ ἰσορροπίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ζῶμεν εἰς τὰς πόλεις· διὰ
τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νὰ παιδαγωγῆται ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον
καθὸ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ καθὸ πολίτης. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δεύ-
τερον κρέμαται ἀπὸ τὸ πρῶτον, καὶ κακὸς ἄνθρωπος εἶναι ἀ-
δύνατον νὰ πολιτεύεται ἀγαθῶς· διὰ τοῦτο εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς
ἀγωγῆς δὲν ἀπαντᾶται οὔτε ἀντίρρασις, οὔτε δυσαρμονία τις πρὸς
τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν· ἀλλὰ μόνον ἐφαρμόζεται
ἡ ἀγωγή εἰς τὰς μερικιωτέρας σχέσεις, εἰς τὰς ὁποίας θέλει
ἐμβῆν ποτὲ ὁ ἀγόμενος.

Ζ'. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνάπτυξις καὶ μόρφωσις τῶν πνευμα-
τικῶν δυνάμεων, καὶ ἡ προπαρασκευὴ τῆς εἰς τὸν πολιτικὸν
βίου εἰσόδου γίνεται μὲ διδασκαλίαν καὶ γύμνασιν, τὴν ὁποίαν
λαμβάνει ὁ νέος ἐνῶ ἄγεται, καὶ δὲν εἶναι ἀδιάφορον ἵπῳ πρέ-
πει νὰ διδάσκεται καὶ νὰ γυμνάζεται· διὰ τοῦτο εἰς τὰ μαθή-
ματα τῆς ἀγωγῆς περιλαμβάνεται καὶ τὸ τῆς σκοπίμου διδα-
σκαλίας, καὶ τῶν ἀρμοδίων γυμνασιῶν τῶν πνευματικῶν τοῦ
νέου δυνάμεων· ὅλα δὲ ταῦτα ὁμοῦ συμπεριλαμβάνει ἡ ὀνομα-
ζομένη Παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη.

Η'. Παιδαγωγικὴ λοιπὸν ἐπιστήμη εἶναι ἕκθεσις τῶν ἀρ-
χιῶν καὶ κακῶν, κατὰ τοὺς ὁποίους παιδεύεται ὁ ἄνθρωπος
σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἐνῶ εἶναι παῖς, διὰ νὰ γείνη ἀγαθὸς
ἄνθρωπος καὶ ἀγαθὸς πολίτης. Εἶναι λοιπὸν χωριστὴ φιλοσο-

φικὴ ἐπιστήμη, ἐπειδὴ ἔχει χωριστὸν ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας ἀντικείμενον, καὶ χωριστὸν σκοπὸν, ἀπὸ τὰ ὅποια συγκροτεῖται ὁ διακριτικὸς τῆς χαρακτήρ· ἀλλ' εἶναι ἐφηρμοσμένη ἐπιστήμη, ἐπειδὴ ἐφαρμόζονται εἰς αὐτὴν αἱ ἀρχαὶ τῆς καθαρᾶς καὶ μάλιστα τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, ἀναφερόμεναι εἰς τὸ ἐμπειρικὸν ἀντικείμενον τοῦ εἰς παιδαγωγίαν διδόμενου παιδός. Κατασκευάζει δὲ ἐπιστημονικῶς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὅσα ἀπαιτοῦνται εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχη ἡ ἀγωγή τὸν κύριόν τῆς σκοπόν.

Θ'. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην ἐμποροῦν νὰ ἐξετασθῶσιν αἱ ἐμφυτοὶ τοῦ παιδὸς διαθέσεις, αἱ ὅποια μέλλουν νὰ ἀναπτυχθῶσι δι' αὐτῆς, καὶ νὰ καθυποβληθῆ καὶ ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ τὰς ἀναπτύξῃ ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ἀσκήσις· διὰ τοῦτο διακρίνεται εὐλόγως εἰς μέρη δύο, τὸ μὲν καθαρὸν, τὸ δὲ ἐφηρμοσμένον. Τὸ πρῶτον ἀσχολεῖται εἰς τὸν παιδαγωγούμενον αὐτὸν, τοῦ ὁποῖου θεωρεῖ τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις ἵως ἀναφαινόμεναι ἐνεργοὶ καὶ τέλειαι ἐμποροῦν νὰ τὸν καταστήσωσι χρήσιμον εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον· τὸ δὲ δεύτερον, εἰς τὴν ὕλην τῶν γνώσεων, τὰς ὅποιας προσφέρει εἰς αὐτὸν ἡ διδασκαλία, καὶ εἰς τὴν μέθοδον, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐμπορεῖ νὰ τὰς διδάχθῃ· καὶ διὰ τοῦτο τὸ πρῶτον ὀνομάζεται κυρίως παιδαγωγικὴ· τὸ δὲ δεύτερον, διδακτικὴ καὶ μεθοδική.

Σημειώσεις. Ἡ ἀνεγκλιωτάτη αἴτη ἐπιστήμη τῆς παιδαγωγίας καλλιεργεῖται τὴν σήμερον ἐπιμελείστατα ἀπ' ὅλην τὴν Εὐρώπην. Συγγράμματα παιδαγωγικὰ ἐγούρησαν ἀπὸ ἑκατὸν περίπου ἐνιαυτῶν, καὶ ἐξεύρησαν εἰς διαφόρους γλώσσας. Μὲς ἔλα σχεδὸν τὰ κατεπιστήμια τῆς Γερμανίας εἶναι καὶ καθέδρα χωριστὴ τοῦ μαθήματος τούτου· ἕως οὔ νὰ μεταρραγήτῃς ἐκ τῶν ὁμογεωμάτων κἀνὸς τελειότερου, ἐστοχάσθην, ἔτι δὲν θέλει φαῖν πάντῃ ἄχρηστος ἐπιτομή τις τῆς ἐπιστήμης ταύτης, προστιθέμενη εἰς τὸ τέλος τῶν φιλοσοφικῶν τούτων ἐπιστημῶν, εἰς εἶδος ἐπιπέδου, μεταφρασθεὶς ἀπὸ γερμανικῶν συγγραμμάτων, καὶ μάλιστα τοῦ Νειμeyer (Niemeyer) καὶ τοῦ Ρολίτς (Rohlf).

Ἀξιόλογα Παιδαγωγικὰ συγγράμματα συνιστῶνται τὰ ἑφεξῆς.

J. Locke Thoughts on Education. London 1692.

Abhandlung über die Erziehung der Jugend in den gesitteten Ständen. Aus dem Engl. von Rudolphi, mit Anmerk. von Campe. Braunschw. 1787.

J. J. Rousseau. Emile ou de l'Éducation. Tome I — IV. Amsterdam 1762. — Haag 1768 — Deux-ponts 1782.

J. B. Basedow Methodenbuch für Väter und Mütter der Familien und Völker. Leipzig 1773.

F. H. C. Schwarz Erziehungslehre. 1. Band. Die Bestimmungen des Menschen. In Briefen an erziehende Frauen. 2. Band. Das Kind, oder Entwicklung und Bildung des Kindes von seinem Entstehen bis zum vierten Jahre. Leipzig 1802 — 1804. 3. Bds 1. Abth. die Jugend. 2. Abth. Unterrichtslehre. 1809.

Desselben Lehrbuch der Pädagogik und Didaktik. Heidelberg 1805.

J. Kant. über Pädagogik. Herausgegeben von *J. Th. Nink*. Königsberg 1803.

K. H. V. Pölik Erziehungswissenschaft aus dem Zweck der Menschheit u. des Staats. 1. u. 2. Th. 1806.

J. F. Herbart allgemeine Pädagogik, aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet. Göt. 1806.

Jean Paul (Nichters) Levana, oder Erziehungslehre. 2 Bde. Tübingen. 1814.

F. G. Neſewiſſ Gedanken, Vorschläge und Wünsche zur Verbesserung der öffentlichen Erziehung. 1 — 5. Theil. Berlin 1781 — 86. Magazin für die Schulen und die Erziehung überhaupt. 1 — 6. Band. Nordlingen 1766 — 72. Archiv für die ausübende Erziehungskunst. 12. Theile. Gießen 1777 — 85. Pädag.

gogische Unterhandlungen. Ein Journal für Eltern und Erzieher. Leipzig 1777 — 81. Braunschweigisches Journal.

Allgemeine Revision des gesammten Schul- und Erziehungswesens, herausgegeben von J. H. Campe. Braunschw. 1786 — 90.

Gutsmuths Bibliothek, oder Zeitschrift für Pädagogik, Erziehung und Schulwesen. Gotha und Leipzig 1800 — 1807.

D. Aug. Herrm. Niemeyer Grundsätze der Erziehung und des Unterrichts für Eltern, Hauslehrer und Schulmänner. Siebente Ausgabe 3 Theile. Halle. 2 Theile 1818, letzter Theil 1819.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ Σ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Καθαρά Παιδαγωγική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ τῶν καθηκόντων τῶν γονέων ὡς πρὸς
τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων των.

Γ΄.

Η καθαρά Παιδαγωγική μᾶς διδάσκει ἐν γένει Ποίαν παι-
δευσιν ἐπιδέχεται ὁ ἄνθρωπος ἐκ παιδὸς καθ' ὅλας του τὰς ἀρ-
χικὰς δυνάμεις, ὥστε νὰ γείνη ἀρμόδιος εἰς τὸν σκοπὸν του. Τὸν
ἀναλαμβάνει, καθὼς ἐκβαίνει ἀπὸ τῆς φύσεως τὰς χεῖρας,
πλουτισμένον μὲ τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς του δυνάμεις·
καὶ τοῦ δείχνει τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ περιπατήσῃ
ἕως νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέλος, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ θεωρητικὴ καὶ
ἠθικὴ τελειότης, καὶ ἐπομένως ἢ εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον χρη-
σιμότης του.

ΙΑ΄. Καὶ ἐπειδὴ πρέπει νὰ γυμνασθῇ ὁ ἄνθρωπος καὶ
κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα· κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα, καὶ
θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς· γίνεται ἐκ τούτου φανερόν, ὅτι τρι-

πλῆν τινα ἀνάπτυξιν ἐπιδέχονται αἱ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πρώτη ὀνομάζεται σωματικὴ ἀγωγή· ἡ δὲ δευτέρα, θεωρητικὴ· ἡ δὲ τρίτη, πρακτικὴ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀρχὴ καὶ ρίζα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι εἰς γονεῖς, οἵτινες συνεισφέρουσι τὸ πᾶν εἰς τὴν ἀγαθὴν ἢ κακὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων· διὰ τοῦτο πρὸ πάντων ἐκθέτομεν συντόμως τὰ τούτων καθήκοντα ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου, καὶ ἐφεξῆς ὀμιλοῦμεν κεφαλαιῶδως περὶ τῆς τριπλῆς ἀγωγῆς τοῦ παιδίου.

ΙΒ'. Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων τῶν γονέων ὡς πρὸς τὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων τῶν ἐπισημαίνεται εἰς τὴν ἐφεξῆς πληροφορίαν τῶν. » Χρέος τῶν γονέων εἶναι νὰ ἀνατρέψουν τὰ τέκνα τῶν ἔχει μόνον σωματικῶς, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶς· « οἱ οὕτω πληροφορημένοι γονεῖς θέλουν ἐκτελέσειν ὅλα, ὅσα ἀποβλέπουσι τὴν ἀγαθὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων τῶν.

ΙΓ'. Πατὴρ καὶ μήτηρ πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνοι διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν τούτου. Ἡ διαφωνία τῶν βλάπτει τὰ τέκνα. Ἐὰν δὲ κατὰ δυστυχίαν ἐπικρατῇ, εὐκταῖον εἶναι νὰ ἐπιστατῇ τὸ φρονιμώτερον μέρος εἰς τὰ τέκνα, διὰ νὰ ἀποδιώκῃ ἀπ' αὐτὰ ἀνεπαισθήτως τὴν τοῦ ἄλλου μέρους ἐνέργειαν.

ΙΔ'. Ἡ ἀρμονία καὶ συμφωνία τῶν γονέων γενικῶς μὲν ἀναφαίνεται εἰς τὰ αὐτὰ περὶ ἀνατροφῆς φρονήματα, μ' ὅσον ὅτι ἐμποροῦν νὰ εἶναι κατὰ τὰς ἄλλας ἰδέας διάφοροι· ἰδιαίτερα δὲ φαίνεται εἰς τὸ νὰ συνεργοῦν καὶ οἱ δύο πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῶν τέκνων τῶν· ἤγουν νὰ μιράζωσι τὸν καιρὸν τῆς μετὰ τέκνα συναναστροφῆς τῶν, καὶ τῆς εἰς αὐτὰ φροντίδος τῶν· εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζονται ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα τῆς παιδείουσεως ὄντες πληροφορημένοι, ὅτι αἱ θεωρητικαὶ καὶ ἠθικαὶ τελειότητες εἶναι ἡ μεγίστη κληρονομία, τὴν ὁποίαν θέλουν ἀρτίσειν εἰς αὐτὰ· καὶ τελευταῖον εἰς τὴν αὐστηροτάτην οὐδετερότητα

πρὸς ὅλα τὰ τέκνα των, εἴαν καὶ ἤθελαν εἰσθαι ἀνόμοια ἢ ἐξωτερικῶς ἢ ἐσωτερικῶς.

ΙΕ'. Ἐπειδὴ δὲ αἱ μεγαλήτεροι τάξεις λαμβάνουσιν παιδαγωγούς καὶ οἰκοδιδασκάλους· πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνοι οἱ γονεῖς εἰς τὴν τούτων ἐκλογὴν, ὥστε νὰ μὴ παραδύσωσιν ἐκ περιστάσεων τὰ τέκνα των εἰς ἀναξίω παιδαγωγῶν χεῖρας. Ὅταν ἐκλέξουσιν παιδαγωγόν, πρέπει νὰ φέρωνται πρὸς αὐτὸν οὕτως, ὥστε τὰ τέκνα των νὰ τὸν σέβωνται ὡς ἄλλον πατέρα των. Νὰ τοῦ εἶδουσιν μισθὸν ἀνάλογον τῆς ἀξιολογότητος καὶ τῶν κόπων του, καὶ νὰ μὴ τοῦ πειράζουσιν ποτὲ διὰ ταύτης τῆς εὐσεως τὴν εὐαισθησίαν του.

ΙΣ'. Τὸ νὰ συνεργοῦν εἰς τὴν παιδείαν τῶν τέκνων των καὶ αὐτοὶ τότε μόνον ἐμποροῦν νὰ τὸ παραιτηθῶσιν, ὅταν διὰ περιστάσεις ἢ διὰ παντελῆ ἄγνοιαν εἶναι ἀνίκανοι νὰ συνεργήσωσι κατ' ἄλλον τρόπον παραιτοῦνται ἀναπαλλοτρίωτον δίκαιον; διὰ νὰ εἶναι ἐλεύθεροι ἀπὸ ἀπαράβατον καθήκον.

ΙΖ'. Ἡ συνέργεια τῶν γονέων ὑφίσταται γενικῶς μὲν εἰς τὸ νὰ παρατηροῦν ἀδιακόπως τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν κατάστασιν τῶν παιδίων· ἰδιαίτερα δὲ, εἰς τὸ νὰ βοηθοῦν τὸν παιδαγωγόν, ἂν εἶναι ἄπρακτος, μὲ τὴν συμβουλήν των· νὰ ὁμιλοῦν μετ' αὐτοῦ συχνάκις περὶ τῶν μαθητῶν του· καὶ νὰ τοῦ ἐλαφρύνουσιν τοὺς κόπους μὲ διάφορα μέσα.

ΙΗ'. Ν' ἔλον ἔτι ἔχουν δίκαιον οἱ γονεῖς νὰ ζητοῦν πολλὰ ἀπὸ τὸν παιδαγωγόν· μ' ὅλον τοῦτο πρέπει νὰ γίνωνται ἐπεικεῖς καὶ συγκαταβατικοὶ κριταὶ τῶν κόπων του καὶ τῆς ἄλλης ἐπιστάσεως του. Εἶναι ὅμως προκριτότερον νὰ στέλλῃσι τὰ τέκνα των, μάλιστα τοὺς υἱούς, εἰς τὰ δημόσια γυμνάσια, ὅταν φθάσουσιν εἰς κᾄπριαν ἡλικίαν παρὰ νὰ τὰ κρατῶσι πάντοτε εἰς τὸν οἶκον. ("Ἰσθ. καὶ Ἡθικ. ΡΟΕ', Ἡθικ. Θεολ. ΚΔ').

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Περὶ σωματικῆς ἀγωγῆς.

ΙΘ΄.

Η σωματικὴ ἀγωγή περιλαμβάνει ὅλους τοὺς κανόνας, διὰ τῶν ὁποίων βοηθεῖται ὁ τοῦ παιδικοῦ σώματος ὀργανισμὸς εἰς τὸ νὰ μορφωθῇ καὶ διαπλασθῇ τακτικῶς, καὶ συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ πνεύματος, καὶ νὰ γείνη χρήσιμος εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον. Δι' αὐτῆς λοιπὸν πρέπει νὰ γείνη φροντίς ὄχι μόνον νὰ εὐατηρηθῇ ἡ ὀλοκληρία καὶ ἡ ὑγεία τοῦ σώματος, καὶ νὰ γείνη ἡ ἀπαιτουμένη αὐξήσις καὶ φυσικὴ ἀνάπτυξις τοῦ σώματος τοῦ παιδίου· ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τρόπον ὥστε νὰ σιάζεται ἡ ἀπαιτουμένη σχέσις μεταξὺ τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον εἶναι ὄργανον, καὶ τοῦ εἰς αὐτὸ ἐνικοῦντος ἀοράτου ὄντος· καὶ προσέτι νὰ συνηθισθῇ τὸ σῶμα εἰς ὅλας ἐκείνας τὰς ἀσκήσεις, αἵτινες τὸ ἀναδεικνύουν ἐν γένει ἐπιτήδειον καὶ εὐχρηστον εἰς τοὺς παντοδαποὺς σκοποὺς τοῦ οἰκιακοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου.

Σημείωσις. Τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς οἱ κανόνες, καὶ ἡ ταύτων ἀνάπτυξις διὰ παραδειγμάτων τοῦ κοινωνικοῦ βίου εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἀξιολογωτάτας ὑποθέσεις, περὶ τῆς ὁποίας πολλοὶ σοφοὶ συνέταξαν ἐκτεταμένα καὶ χρήσιμα συγγράμματα. Κίς τὴν ἐπιτομὴν ταύτην εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ περικλείσωμεν ὅλους μὲ τιν ἀπαιτουμένην ἀκρίβειαν· διὰ τοῦτο ἀρκούμεθα νὰ ἐκθέσωμεν τοὺς κυριωτέρους, ἀφίνοντες τὴν λεπτομερῆ αὐτῶν ἐκθεσιν εἰς τὰς ἀπὸ στόματος ἐρμηνείας, ἐν ᾧ γίνεται τοῦ μαθήματος τούτου ἡ παράδοσις.

Κ΄. Ἡ φύσις ἀναπτύσσουσα τὸν ὀργανισμὸν τοῦ σώματος προσκαλεῖ τὴν τοῦ παιδαγωγοῦ προσοχὴν νὰ τὴν βοηθήσῃ μὲ

σοφίαν. Ἐνῶ ἡ πλαστικὴ ὄρμη ἐνεργεῖ ἐσωτερικῶς νὰ θώσῃ κατ' ὀλίγον μορφήν τινα καὶ εἶδος εἰς τὸ παιδικὸν σῶμα καθ' ὅλα τὰ μέλη του· πρέπει ἡ ἀγωγή νὰ φυλάττῃ τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἀνευόχλητον, καὶ ἀπείρακτον ἀπὸ πᾶσαν ἐξωτερικὴν βλάβην. Πρώτη τροφή τοῦ βρέφους εἶναι τὸ γάλα· Ἐυτυχία του μεγάλη εἶναι, εἰάν τὸ εὗρισκῇ εἰς τὸ στήθος φιλοστύργου καὶ ὑγιαινούσης μητρός· εἰ δ' ἀσθενεῖ ἡ μήτηρ, τὸ θήλασμα ἐμπορεῖ νὰ θανατώσῃ καὶ ταύτην κ' ἐκεῖνο. Τροφὸς ὑγιῆς ἀναπληρῶναι τὸν τόπον τῆς μητρός. Ἄψ' οὗ δὲ ἀπογαλακτισθῇ τὸ παιδίον, αἱ τροφαὶ του πρέπει νὰ εἶναι ἀπλαῖ καὶ ἑλαφραὶ· νὰ τὸ συνηθίσωσι νὰ τρώγῃ εἰς διορισμένην ὥραν καὶ μὲ τάξιν· νὰ τὸ ἐμποδίσωσιν ἀπὸ τὴν ἀδθηφαγίαν· νὰ μὴ τὸ δίδωσι τροφὰς καὶ πικρὰ θερμὰ, ῥακὴν, φέρ' εἰπεῖν, καὶ κρασίον, ἢ ἀρώματα.

ΚΑ'. Πρέπει τὸ παιδίον νὰ σκληραγωγῆται ὅπως οὖν, διὰ νὰ ἐμπορῇ νὰ ἀντέχῃ εὐκόλως εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν καιριῶν, καὶ νὰ μὴ τὸ βλάβῃ πᾶσα ἐνδεχομένη ταραχὴ τῆς ἀτμοσφαιρας· νὰ μὴ τὸ φυλάττωσι πάντοτε εἰς τὰ οἰκήματα, ἀλλὰ συχνάκις νὰ τὸ ἐκβάλλουν ἔξω διὰ νὰ ἀναπνέῃ ἐλεύθερον καὶ καθαρὸν αἶρα, ὅς τις τοῦ ἐνισχύει καὶ τὰς ἄλλας σωματικὰς δυνάμεις, καὶ μάλιστα τὸν πνεύμονα καὶ τὸ στήθος· ἀλλὰ δὲν πρέπει πάλιν νὰ τὸ κινῶσιν, ἢ νὰ τὸ ἀφίνωσι νὰ κινῆται καὶ νὰ τρέχῃ τόσον πολὺ, ὥστε νὰ ἐρεθίζεται καθ' ὑπερβολὴν ὁ ὀργανισμὸς του.

ΚΒ'. Ἐξαιρέτως πρέπει νὰ συνηθίζεται τὸ παιδίον εἰς τὸ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ῥυπαρίαν, καὶ ν' ἀγαπᾷ τὴν καθαριότητα· διότι ἡ καθαριότης εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ οὐσιώδη αἷτια τῆς ὑγείας· καὶ ἡ ἐπιμελής νίψις τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, καὶ ἡ λουΐσις ὕλου τοῦ σώματος ἀποδιώκουσι πολλὰς ἀρρώστιας ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον· αἱ χεῖρες καὶ τὸ πρόσωπον πρέπει νὰ νίπτονται καθ' ἡμέραν.

ρινῶς, καὶ πολλάκις τῆς ἡμέρας· ὅλον δὲ τὸ σῶμα νὰ λούεται τουλάχιστον εἰς τοῦ μηνός.

ΚΓ'. Εἰς τὸν ὕπνον τοῦ παιδίου πρέπει νὰ βαλθῇ τάξις καὶ μέτρον ὠρισμένον· διότι, εἰ καὶ ἡ χώνευσις τῶν φαγητῶν καὶ ἡ αὔξησις τοῦ ὀργανισμοῦ γίνεται μάλιστα εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ὕπνου, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει τὰ παιδία νὰ κοιμῶνται περισσότερον παρὰ τοὺς ἡλικιωμένους· μ' ὅλον τοῦτο ἡ ὑπερβολικὴ φιλυπνία ἐναπομένει εἰς πολλοὺς ἔξις καὶ ὅταν φθάσωσιν εἰς ὠρίμην ἡλικίαν. Πρέπει λοιπὸν οὔτε νὰ ἐνοχλοῦν τὸν ὕπνον τοῦ παιδίου, οὔτε ἐπιτήδες νὰ τὸ ἀποκοιμίζωσιν, ὅταν ἐκ φύσεως δὲν βῆ εἰς τὸν ὕπνον. Τὰ ὑπνωτικὰ φάρμακα νὰ ἐξορισθοῦν ἀπὸ τὴν ἀνατροφήν τῶν βρεφῶν. Εἶναι δὲ βλαβερά καὶ τὰ αἰωρήματα καὶ κουνίσματα εἰς βρέφη τουλάχιστον εὐερέθιστα.

ΚΔ'. Ὁ ἱματισμὸς τῶν παιδίων πρέπει νὰ γίνεται μὲ πολλὴν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν· νὰ εἶναι ἐλαφρὸς, καὶ λεπτός· νὰ μὴ ὑπερθερμαίνῃ τὴν καθ' ἑαυτὴν θερμὴν κρᾶσιν τοῦ παιδίου· νὰ μὴ ἐμποδίζῃ τὴν εὐκαμψίαν καὶ εὐλιγυστίαν τοῦ σώματος· ἡ κεφαλὴ νὰ εἶναι ἢ παντάπασι γυμνὴ, ἢ ἐλαφρότατα σκεπασμένη.

ΚΕ'. Πολλὰ ἔργα δὲν πρέπει νὰ οἰδῶνται εἰς τὰ παιδιά, οὐδὲ εὐθὺς ἀποῦ ἀρχίτωσι νὰ κινῶσιν ὀπισσοῦν ἐλευθέρως τὰ μέλη των, καὶ τὴν γλῶσσαν των· εἰς τὴν ἀρχὴν πρέπει νὰ εἶναι μικρότατα καὶ ἕλιγώτατα, καὶ νὰ προβάλλωνται πλείον ὡς παιγνίδια παρὰ ὡς ἔργα, καὶ νὰ διεγείρουν τὴν εἰς τὸ φιλεργεῖν κλίσιν τοῦ παιδίου οὕτως, ὥστε νὰ θέλῃ νὰ ἐργάζεται θεληματικῶς. Τὰ πολλὰ ἔργα, εἰς τὴν τρυφερωτάτην ἡλικίαν ἐπιφορτιζόμενα ὅχι μόνον κάμνουν τὸ παιδίον νὰ ἀποστρέφεται τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ τοῦ γίνονται ἐμπόδιον καὶ τῆς τοῦ ὀργανισμοῦ ἀναπτύ-

ξεως. Διὰ τοῦτο παιδία 5 — 6 ἐνιαυτῶν ἰκανὸν εἶναι νὰ ἐργάζωνται ἐκ διαλειμμάτων 3 ὥρας τὴν ἡμέραν, 7 — 10 ἐμποροῦν νὰ περισσεύουν τὰς ὥρας κατ' ὀλίγον ἕως οὗ νὰ τὰς κáιμουν 4 — 5, καὶ ὄχι περισσότερον.

ΚΕΣ'. Ὄταν ἀρχῶνται νὰ ἀναφαίνονται αἱ γεννητικαὶ ὄρμαι τοῦ παιδός, τότε χρειάζεται μεγάλην προσοχὴν καὶ φρονήσιν ὁ παιδαγωγὸς εἰς τὸ νὰ μὴ ἀρήσῃ νὰ γείνη ὀλεθρία τις τούτων κατάχρησις· πρέπει σύγκαιρα νὰ ἀσφαλίσῃ τὸν νέον μετὴν ἀρετὴν τῆς σεμνότητος· πρέπει νὰ φυλάσσεται, ὅσον δύναται, ἀπὸ πάσαν ἀφορμὴν, διὰ τῆς ἧς ἐμπορεῖ νὰ ἐρεθισθῇ ὁ παῖς. Ὄταν καταλαμβάνῃ ὅτι ἔρχεται ἡ ἡβῆ τοῦ παιδός, πρέπει νὰ τὸν διδάσκῃ μὲ πολλὴν σεμνότητα καὶ ἐμβριθεῖαν τοῦ τῆς φύσεως σκοπὸν εἰς τὸ νὰ προάγῃ καὶ διατηρῇ διὰ τῆς γεννήσεως τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰάν κατά ὕπτυχίαν παρεκτραπῇ ὁ νέος εἰς ἁμαρτίαν τινα, νὰ τὸν σωφρονίσῃ ἀποδεικνύων εἰς αὐτὸν μὲ φιλαλήθειαν καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ μὲ τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ νέου προσῦποκιθεμένην εὐλικρίνειαν, τὰ φυσικὰ κακὰ ἀποτελέσματα, καὶ τὴν ἠθικὴν αἰσχρότητα, μὲ τὰ ὅποια εἶναι ἠνωμένα τιαῦτα σαρκικὰ παπτώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς θεωρητικῆς ἀγωγῆς.

ΚΕΖ'.

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ πνεύματος φανεροῦνται, καθ' ὅς ἐξέρει καθ-